

ԿՐԾՆԵ-ՊԵՏՄԵԿԵ

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑԸ

4. Թուղթին վարդապետները. — Եթէ Ղուկասու Աւետարանը ցոյց կուտայ Յիսուս Քրիստոսի գործերը և առաքելութեան նպատակը «Զոր սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել», Գործք Առաքելոցը կը նկարագրէ թէ Յիսուս Քրիստոս ինչ ըրաւ իր նորահաստատ եկեղեցիին շարունակութեան և ծառայման համար:

Տէրը իր համարարձութեն վերջ, համաձայն իր խոստման, «մխիթարիչն», Ս. Հոգին զրկեց իր Առաքելներուն, որոնք «ի վերուստ» ստացան Ս. Հոգիին բազմազան պարգևները և սկսան գործունէութեան: Ծնարկաւ է որ Գործք Առաքելոցին զրեթէ կէտը լեցուն է «եկեղեցի»ին կատարած գործերովը, որուն մէջ մեծ դեր կը խաղան Ս. Պետրոս և Ս. Պողոս Առաքելները: Երկուքին ալ գործունէութեան մէջ անտեսանելի սակայն միշտ ներկայ գէտքը կայ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսին, որ կ'առաջնորդէ իր հիմնած եկեղեցին Ս. Հոգիին զօրութեամբ:

Գործք Առաքելոցը հիմնական նպատակ մը կը հետապնդէ և ցոյց կուտայ, իրական պատկերը նորահաստատ քրիստոնէութեան, երեսադէմէն նախ Սամարիա, ապա Փոքր Ասիա, Յունաստան, Մակեդոնիա, Հռովմ և ալլուր, ուր որ կարելի եղաւ քրիստոնէութիւնը քարոզել և աւետարանել: Գործք Առաքելոցին նպատակը միայն ու միայն հրաշազան և ցնցող գէպքերը արձանագրել չէ եղած, այլ՝ ցոյց տալ անոնց ներքեւ պահուած ճշմարտութիւնները: Նոյն չըջանին տեղի կ'ունենան հրաշքներ, որոնց մէջ Ս. Հոգին առաջնորդ կը հանդիսանայ ամենուրեք:

Թէ Ղուկասու Աւետարանը և թէ Գործք Առաքելոցը զարգացեալ ընկերութեան մը համար գրուած են: Ղուկաս Աւետարանիչ իր երկու գիրքերուն մէջ ցոյց կուտայ թէ Քրիստոսի մահուան պատճառ եղաւ Հրեայ ազգը: Երբ Ս. Պողոս Առաքել իրրեւ խոս-

ւարար ամբաստանուեցաւ հրէից կողմէն, Ագրիպպոս արքան և Փետրոս դատաւորը նպաստաւոր վկայութիւններ տուին իր մասին: Եթէ ոչ ինչ արժանի մահու կամ կապանաց գործէ այրաւայտ (ԻԶ. 31): Նախնի քրիստոնէաները ըմբոստ, խռովարար և մօլի անձեր չէին, այլ իշխանութեան հանդէպ կարգապահ, խաղաղասէր և օրինազան անձեր էին ամենուրեք:

Գործք Առաքելոցը իր խորքին մէջ քրիստոնէական կրօնքը կը փատագործէ, ցոյց տալով անոր աստուածային արժէքը: այդ կրօնքին անդամ կրնան ըլլալ ամէն անոնք որոնք կը զղջան և կ'ապաշխարեն:

5. Թուղթին արժէքը. — Գործք Առաքելոցը մէկէ աւելի արժէքներ կը ներկայացնէ. ան ցոյց կուտայ նախնական եկեղեցւոյ, նոր կրօնքին ունեցած վարչական գործերուն պարզութիւնը: Որեւէ գործի մը կարգադրութեան համար կը կանչուէին բոլոր եղբայրները (Զ. 2): Այն տեղերը ուր անոնք կը հաւաքուէին և կ'աղօթէին, հոն խորքին մէջ պաշտամունքի և արարողութեան պարզութիւն կար: Բոլոր եղբայրները կը հաւաքուէին, հոն որոշումներ կը տրուէին և կը հաղորդուէին յանուն բոլոր առաքելոց, երիցանց և եղբարց (ԺԵ. 22):

Աւելի կարեւոր պարագայ մը կայ, որ արժանի է ուշադրութեան: Գոյութիւն ունեցող «միջնորդ»ը կամ խորոցը հրէից և հեթանոսաց միջև վերջ գտաւ, բոլոր ազգերը բերուեցան ի մի քրիստոնէական եղբայրութեան: Ըստ Տիրոջ պատգամին «Մենացէք այսուհետեւ, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ» (Մատթ. ԻԲ. 19): Նախապէս Ս. Աւետարանը հրէից միայն քարոզուեցաւ, ապա՝ Սամարացւոց և հուսկ ուրեմն բոլոր հեթանոս ազգերուն: Հրեաները իրենց հայրենի աւանդութեանց և հնամենի սովորութեանց ու օրինաց հանդէպ նախանձախնդիր ըլլալով, հեթանոսութենէ ի քրիստոնէութիւն զարձող նորահաւատներէն անոնց ամբողջական գործադրութիւնը կը պահանջէին. այս պատճառաւ զժգոհութիւններ յատաճ կուգային, զորօրինակ թըլ-փատութիւնը և ուրիշ հնամենի օրէնքներու անխափան կատարման պարագան:

Սակայն իրենց այս պնդումը, քրիստոնէական կրօնքին և ոգիին հակառակ ըլ-

լալով տակաւ առ տակաւ զանց եղաւ: Հեթանոսութենէ ի քրիստոնէութիւն դարձող նորահաւատներու մասին երուսաղէմի մէջ մասնաւոր ժողով մը զումարուեցաւ, ուր անոնք ազատուեցան հրէական օրէնքներու կապանքներէն (ժեւ.): Հրեայ ազգը ճշմարիտ Մեսիան մերժելով Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալու հանգամանքը կորսնցուցած էր: Հին Իսրայէլը նոր Իսրայէլի փոխակերպուած էր, որուն մէջ փոխանակ հրեայ ազգը միայն ըլլալու, բովանդակ քրիստոնեայ ազգերը և ժողովուրդները տեղ զրաւած էին: Քրիստոնէական եկեղեցին իր խորքին մէջ Մի, Առաքելական և Սուրբ եկեղեցի մըն է, ուր ցեղերու միջև ամէն խտրութիւն ի սպառ կը ջնջուին:

Ս. Աւետարանը մարդոց գերագոյն Օրէնքը եղած էր, Յիսուս Քրիստոս՝ եկեղեցւոյ գերագոյն հիմնադիրը, իսկ Ս. Խաչը՝ որուն վրայ Ան բարձրացաւ և իր սուրբ և մեղսաքաւիչ արիւնը թափեց մարդկային ազգի փրկութեան համար՝ եղաւ անոր զրօշակը: Գործք Առաքելոցը քրիստոնէական հաւատքը և անոր դաւանանքը կը ներկայացնէ ճշմարիտ և լուսաւոր կրօնք մը, որուն մէջ բոլոր մարդիկ կրնան մտնել հաւատքով և ճշմարտութեամբ: Քրիստոնէութիւնը հակառակ չէր Հոգիմէական կայսրութեան և ոչ ալ քաղաքակրթութեան. ան համամարդկային և տիեզերական կրօնքն է բովանդակ աշխարհի:

6. Թուղթիմ աղբիւրներ. — Գործք Առաքելոցին արուեստագէտ հեղինակը, իր գործին պատրաստութեան ժամանակ աշփառջև ունեցած է բազմաթիւ աղբիւրներ, քրիստոնէական ջատագովութիւններ, անգիր և գրաւոր աւանդութիւններ, վաւերաթուղթեր և մանաւանդ Բ. Մասին կազմութեան առթիւ ճանապարհորդական ժամանակագրութիւններ: Ան իր Աւետարանին մէջ կը յայտնէ թէ իրեն համար պէտք եղած տրամադրելի և օգտակար աղբիւրները գործածած և օգտուած է անոնցմէ (Ղուկ. Ա. 1): Արդ, իր Աւետարանին խմբագրութեան առթիւ, ան իր առջև ունեցած է Մարկոսի Աւետարանը, որ երեք համաբարբառ Աւետարաններէն կանխագոյնը կը նկատուի: Ուշագիր ընթերցում մը երկու Աւետարաններուն ցոյց կուտայ թէ Ղուկաս մեծ մասամբ կախուած ունի Մարկոսի Աւետարանէն:

Ան յաճախ վերստին կը գրէ անոր խօսքերը, սակայն աւելի արուեստական ոճով և աւանց փոխելու Մարկոսի ընդհանուր խմբագրութիւնը, այլ անոնց տալով զրական շնորհ արուեստական շունչ և ոգի: Նոյն աղբիւրը գոյութիւն ունի նաև Գործք Առաքելոցին մէջ, սակայն հոն կայ աղբիւրներու ալլաղանութիւն մը և ջատագովական գրութիւններ: Խիստ քննութիւն մը և մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը կատարելով հանգերձ, շատ զժուար պարագայ մը կը կազմէ Ղուկասու Աւետարանին և Գործք Առաքելոցին բուն աղբիւրը հետազօտել և գտնել: Ան՝ իրրե արուեստագէտ, իր առջև ունեցած բոլոր աղբիւրներէն օգտուելու շնորհք մը ցոյց կուտայ: Ան կը գրէ միայն ինչ որ անհրաժեշտ է, գրուածքին տալով սակզածագործական ոգի: Գործք Առաքելոցին Վեբք հատուած քոնքէն սկսեալ մինչև իր գործին աւարտը, ան իր կողմէն պատմուած զէպքերու և եղելութեանց ախանաւան և ականջալուր ըլլալու հանգամանքը կը ներկայացնէ մեծ մասամբ: Հոն ուր ան բացակայ է, իր տեղեկութիւնները Ս. Պօղոս Առաքելուն կամ անոր ընկերակից անձերէն կը քաղէ և կը գրէ, որոնց անունները կը յիշատակէ: Ան իր պատմած զէպքերուն ժամանակագրութիւնը կը պահէ: Իսկ զալով Գործք Առաքելոցի առաջին մասի զէպքերուն, բաւական դժուար է անոնց մասին ճշդիւ գրել: Հոն ժամանակագրական զէպքերը մթին են: Փիլիպպոս Առաքելա Ղուկասի զխաւոր տեղեկատու անձերէն մին կը ներկայանայ: Ղուկաս Աւետարանիչ Կեսարիա (Պաղեստինեան) քաղաքին մէջ երկու տարիներ ապրած ըլլալով, հաւանական է որ կարգ մը անուանի և նշանաւոր նորահաւատ անձերու հետ անձնական կապ և բարեկամական շփում ունեցած ըլլայ և հանդիպած ըլլայ նաև Ս. Պետրոս և Ս. Յակոբոս Առաքելներուն, ինչպէս նաև Ս. Պօղոսի, որմէ առած պէտք է ըլլայ Ս. Ստեփանոսի նահատակութեան զէպքերը և եկեղեցւոյ իրադարձութիւնները:

Ղուկաս Աւետարանիչ սերտ աղերս և անհուժեղութիւն ունի նաև Յովհաննէս-Մարկոսի հետ, որուն մօրը տունը նախնի քրիստոնեաներու աղօթաւայր մը եղած էր: Պետրոս Առաքելալի հրաշքով բանալն ազատուիլը որ հոն կը պատմուի արդարև կեն-

զանի պատկեր մը կը ներկայացնէ: Ղուկաս օգտուած է նաև Երուսաղէմական և Կեսարիական աղբիւրներէն:

Պենտեկոստէի պատմութեամբին մէջ, Ղուկաս երկու ուրոյն պատմութեամբներ ունի, երբ Ս. Հոգին Առաքեալներուն վրայ իջաւ, որոնք Սիոնի վերնատան մէջ հաւաքուած կ'աղօթէին «Եւ լցան ամենեքեան Հոգւով Սրբով, և սկսան խօսել յայլ լեզուս՝ որպէս և Հոգին տալիս բարբառել նոցա» (Բ. 4): Իսկ միւս պատմութեամբին համաձայն «Աքանջանային ամենեքեան զարմացեալք և աւելին ցմիմեանս. զի՞նչ կամիցի այս լինել, եւ կիսոցն ընդ խաղ արկեալ ասէին, եթէ քաղցուսից իցին» (Բ. 12-3): Ինչ որ ալ եղած ըլլան երկու ուրոյն պատմութեամբներուն տարբերութիւնները, Քրիստոնէական եկեղեցին հիմնուեցաւ Պենտեկոստէին օրը, երբ Առաքեալները Ս. Հոգւոյն բազմապատիկ շնորհները ստացան քարոզելու քրիստոնէական կրօնքը:

7. Թուղբիկն րուականը. — Գործք Առաքելոցի գրութեան թուականին համար կան երեք հաւանական թուականներ: Կարգ մը Ս. Գրոց քննաբաններ և մեկնաբաններ անոր գրութիւնը կը գնեն 64 թուականին: Ինչպէս յայտնի է, Գործք Առաքելոցը կը վերջանայ Ս. Պօղոսի Հռովմ եղած ժամանակը, երբ ան գեռ նահատակուած չէր. «Եւ եղև զերկեամ մի քովանդակ իւրով վարձու. և ընդունէր զամենեանս որ մտանէին առ նա. քարոզէր զարքայութիւնն Աստուծոյ, և ուսուցանէր վասն Տեսոն Յիսուսի Քրիստոսի անխափան՝ ամենայն համարձակութեամբ» (ԻԲ. 30-32): Ս. Պօղոս գեռ Կայսեր ներկայացած չէր զատուելու համար: Սակայն պէտք է ընդունել թէ Ղուկասու Աւետարանին գլխաւոր աղբիւրներէն մին ներկայացող Մարկոսի Աւետարանը 65 թուականէն առաջ գրուած չի կրնար ըլլալ: Ոմանք կը կարծեն թէ Ղուկաս իր առջև ունեցած է Թովսեփոսի «Հնախօսութիւնք Հրէից» գործը, որ 93 թուականին խմբագրուած պէտք է եղած ըլլայ: Երկրորդ հաւանական թուական կարելի է նկատել 75 թուականը: Ղուկաս կը ձգէ Պօղոս Առաքեալը, ինչպէս Գործք Առաքելոցի առաջին մասին մէջ ձգած էր Պետրոս Առաքեալը և կը չատագովէ քրիստոնէութեան տարածումը: Ամէն անոնք՝ որոնք

կը կարծեն թէ Ղուկաս Գործք Առաքելոցի խմբագրութեան ժամանակ իր առջև ունեցած է Թովսեփոսի վերոյիշեալ գործը, 90-95 թիւներէն կը գնեն գրութեան թուականը: Գործք Առաքելոցը ցոյց կուտայ բարեկամական և սրտակից լայն գործակցութիւնը Հռովմէական Կայսրութեան կարգ մը պաշտօնակալներու, եկեղեցւոյ և անոր պաշտօնէից հանդէպ: Վերջին կարծիքը աւելի հաւանական կը թուի ըլլալ իբրև Գործք Առաքելոցի խմբագրութեան թուական:

Պէտք է ի մտի ունենալ թէ Ղուկաս Ս. Պետրոս Առաքեալի գործունէութեան աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայէ և կերպով մը ստուերի մէջ կը ձգէ Ս. Պօղոս Առաքեալի գործն ու նուիրումի ոգին: Ինչ որ ալ եղած ըլլայ երկու գործակից առաքեալներուն գործունէութեան դաշտը և յաջողութիւնները հեթանոս աշխարհի մէջ, Ս. Պօղոս, որ երկու տարիներ մնաց և աշխատեցաւ քարոզելու և տարածելու քրիստոնէութիւնը Կայսրութեան մայրաքաղաքին մէջ, անժխտելիօրէն մեծ դեր մը կատարած է իբրև ախոյեան Ս. Եկեղեցւոյ և Աւետարանիչ քրիստոնէական լոյս հաւատքին և անոր դաւանութեանց: Ան եղաւ Հռովմի եկեղեցւոյն առաջին առաքեալը. հոն ան հիմնեց ու կազմակերպեց առտնին եկեղեցի մը: Պատմական տեսակէտով, տուեալներով և քննադատութիւններով կարելի չէ հաստատել Պետրոս Առաքեալի Հռովմի եկեղեցիին հիմնադիր եղած ըլլալը:

Աւանդութեան համաձայն, Ս. Պօղոս Հռովմի մէջ նահատակուեցաւ 62 թուականին: Թէ ինչո՞ւ Գործք Առաքելոցին հեղինակը չէ ուղած անոր նահատակութիւնը յիշել, կը մնայ մութ և անհզո՞ւածային:

(ՎԵՐՉ)

ՊԱՐԴԵՒ ԿՐԴ. ՎԹԱՆԷՍԵԱՆ

